

питання дають семінари-диспути. Отже, семінар чи практичне заняття передбачають участь кожного студента у підготовці і проведенні з оцінкою за всіма темами, що вивчаються.

Самостійна робота допомагає глибоко засвоїти матеріал, закріпити знання, поглибити вміння та навички в пізнавальній діяльності, творчо мислити; виховує організованість і дисциплінованість, вчить раціонально організовувати та контролювати свій час.

Таким чином: сучасний світ потребує ініціативної, всебічно розвинутої, і головне – здорової особистості. Гуманізація освіти обумовлює вивчення у вищих навчальних закладах поряд із фаховими дисциплінами опанування і гуманітарних (у т.ч. з питань здорового способу життя), оскільки особистість має бути освіченою, культурною й інтелігентною та постійно працювати над удосконаленням свого здоров'я.

Література

1. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: Науково-методичний посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко; АПНУ. Інститут проблем виховання. – Ізмаїл : СМІЛ, 2006. – 283 с.
2. Стратегія формування здорового способу життя / Матеріали конференції. – К. : Мінський центр здоров'я, 2000. – 240 с.
3. Завидівська Н. Н. Професійно-прикладні основи формування здорового способу життя студентів ВНЗ економічного профілю : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. /Н. Н. Завидівська; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 20 с.
4. Кривошеєва Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету : Автореф. дис... канд. пед. наук / Г. Л. Кривошеєва. – Луганськ, 2001. – 20 с.
5. Глузман А. В. Вырастить здорового учителя: Диалектика взаимосвязи физического и психического здоровья студентов в учебно-воспитательном процессе формирования специалиста в КГТИ / А. В. Глузман, В. Ф. Щеклодкин // Гуманітарні науки. – 2002. – №2. – С. 166–173.

Р. В. Малиношевський

м. Київ

ФОРМУВАННЯ АЛЬТРУЇЗМУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЗНАЧУЩОЇ ЯКОСТІ У ШКОЛЯРІВ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ: ПОСТАНОВА ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті актуалізовано питання необхідності розгляду у соціально-педагогічній площині альтруїзму як соціально-значущої якості особистості.

Ключові слова: соціально-значущі якості, альтруїзму.

Опанування людиною законів об'єктивної дійсності обумовило виникнення відчуття владарювання над природою, забезпечило матеріальний поступ та розширення меж індивідуальної свободи. Але науково-технічний прогрес супроводжувався і кардинальними змінами в системі ціннісно-нормативних орієнтацій, що безпосередньо відобразилося у суспільстві на рівні фундаментальних соціальних зв'язків. Аксіологічний вимір суспільного буття, невпинно видозмінюючись, стає дедалі більше фрагментарним та еkleктичним. На домінуючі позиції виходять цінності інструментального

характеру: володіння матеріальними та нематеріальними благами; гедонізм, крайній прагматизм, що перетворюється на егоїзм і себелюбство. Як результат – відбувається трансформація уявлень про людину, мету та сенс її життя, що закономірно веде до нівеляції унікальності особистості і ставить її у ситуацію екзистенційного вибору.

Таким чином, в умовах аксіологічного декадансу актуалізується значення виховання особистості, не лише орієнтованої на перетворення соціальних умов відповідно до своїх власних потреб, а й спрямованої на потреби соціуму та інших суб'єктів соціального буття. Відповідно, така особистісна спрямованість характеризується здатністю людини трансцендентуватися за межі власних егоїстичних інтересів і діяти на благо інших, що свідчить про домінування у її системі ціннісних орієнтацій цінностей вищого порядку. Зокрема, Ф. Василюк наголошує, що вищим типом розвитку особистості в аксіологічній площині є здатність суб'єкта пожертвувати будь-яким зі своїх мотивів, випадковими інтересами, що дає змогу для об'єктивації інтелектуальних, духовних та фізичних сил, орієнтованих на реалізацію соціально-значущої мети. Відповідно, особливого значення набуває дослідження альтруїзму [3].

Суттєво, що об'єктивація феномену альтруїзму як світоглядної та наукової проблеми відбулася в результаті переходу до антропоцентричних філософських систем, в яких з'ясування його природи пов'язане із розробками таких категорій, як благо та добродієність (ці категорії осмислювались Платоном, Аристотелем). Отже, починаючи з антропоцентричного повороту, сутність альтруїзму і природа його виникнення стали об'єктом філософських систем, в яких розкривається як його соціальна детермінованість, так і специфіка функціонування даної категорії у структурі моралі в межах дихотомічного ряду “добро – зло”. Відповідно, частково або безпосередньо проблема альтруїзму піднімалась в межах напрацювань І. Канта, А. Сміта, Ж. Руссо, А. Шопенгауера та інших. Хоча, варто підкреслити, що виникнення самого терміна “альтруїзм” безпосередньо пов'язане із філософією О. Конта, який ввів його як полярне поняття щодо егоїзму. Так, принцип альтруїзму О. Конта висував настанову – “Живи для інших”. Дана настанова набула подальшого розвитку у тих світоглядних системах, в предметне поле яких входять (безпосередньо або опосередковано) проблеми суспільної моралі та природи духовного вчинку. Зокрема, навіть в рамках утилітаризму, згідно з яким основою моралі є спільне благо як щастя більшості або ж спільна користь, альтруїзм розумівся як обмеження приватного інтересу на користь спільного, а в окремих інтерпретаціях – суспільного інтересу. Відповідно, альтруїзм розглядався переважно як моральна чеснота людини. А оскільки філософія є світоглядною основою по відношенню до гуманітарного знання, то відбулася трансляція морально-етичного розуміння альтруїзму в предметне поле інших наук.

У ХХ столітті альтруїзм як специфічне явище свідомості та поведінки став предметом соціально-психологічних досліджень. У них альтруїзм аналізувався у контексті практичних відносин між суб'єктами соціального буття на матеріалі різноманітних форм солідарності, добродієності, благодійництва, взаємодопомоги. У методологічних рамках соціально-психологічних досліджень

західноєвропейської та американської наукової традиції Д. Майерс виокремлює низку теорій, що намагаються описати альтруїзм. Зокрема, це: теорії соціального обміну; концепції, що трактують альтруїзм як латентний егоїзм; теорії, в яких альтруїзм редукується до емпатії; соціальні теорії, що ґрунтуються на нормах взаємності та відповідальності [2].

У радянській та вітчизняній психолого-педагогічній науці феномен альтруїзму та альтруїстичної поведінки розглядався у таких площинах: кооперації та колективізму (Г. Андрєєва, Б. Ломов); групових норм поведінки (М. Бобнева, М. Обозов); особистісної спрямованості (Л. Божович); у контексті аксіологічного підходу до особистості (З. Карпенко); загальної емоційної спрямованості особистості (Б. Додонов); як моральна якість особистості (Р. Апресян, К. Абульханова-Славська, Ш. Амонашвілі, Н. Лейтес, В. Мухіна, Е. Субботський та ін.) [1; 3]. Загальна ж тенденція в радянській та вітчизняній психолого-педагогічній науці полягає у редукції альтруїзму до просоціальної поведінки, орієнтованої на примат потреб суспільства, потім групи і лише після цього конкретної особистості

Однак дослідження та інтерпретації феномену альтруїзму характеризуються не лише принциповими методологічними розбіжностями, а й суперечностями. Деякі підходи призводять до обмеженого розуміння природи та сутності альтруїзму як вродженої якості особистості, яка здійснює компенсаторну функцію. В інших акцент робиться лише на семантичному значенні поняття, тому альтруїзм розкривається через емпатію, турботу тощо. Хоча спільною рисою всіх теорій є положення про те, що альтруїзм проявляється у безкорисливості, здатності жертвувати своїми інтересами, наданні переваги суспільно значущому.

Водночас проблема вивчення альтруїзму як соціально-значущої якості особистості є недостатньо дослідженою. Зокрема, достатньою мірою не розкриті питання щодо ролі альтруїзму в особистісному становленні. За межами наукових інтересів учених залишаються специфіка та педагогічні умови формування альтруїзму саме як соціально-значущої якості особистості. Тому потреба появи особистості здатної трансцендентуватися за межі власних егоїстичних інтересів, актуалізує необхідність дослідження у соціально-педагогічній площині альтруїзму як соціально-значущої якості особистості. Оскільки сформованість цієї якості обумовлює виникнення специфічного ставлення особистості до соціального буття та до самої себе, а отже, веде до якісних трансформацій в системі соціальних відносин як на рівні міжособистісної, так і на рівні міжгрупової взаємодії.

З огляду на це ґрунтовного дослідження потребує питання формування альтруїзму у школярів молодшого підліткового віку. Цей етап онтогенезу будучи періодом загострення суперечностей розвитку, водночас характеризується становленням структури ціннісно-нормативних орієнтацій. А оскільки ціннісно-нормативні орієнтації ще структурно не оформились і внаслідок недостатнього соціального досвіду у даному віці існує можливість ефективно здійснювати педагогічний вплив на дитину, що сприяє формуванню нових особистісних якостей і виробленню на їхній основі основних параметрів

моделі поведінки. Відповідно, актуалізується значення наявності у системі інституалізованих норм суспільства зразків поведінки, що дають змогу досягнення соціокультурних цілей.

Згідно з концептуальними положеннями теорії Л. Виготського психіка має соціальну природу і розвиток психічних процесів культурно детерміновано, а оволодіння специфічними формами людської діяльності формує вищі психічні функції, в тому числі сприяє дозріванню тих із них, які ґрунтуються на архаїчних програмах поведінки. Відповідно, альтруїзм як соціально-значуща якість особистості є соціально детермінованим та діяльнісно опосередкованим, а отже формується, розвивається і видозмінюється в процесі інтерсуб'єктивної взаємодії та спільної діяльності. Таким чином, включення молодшого підлітка у систему діяльності, орієнтованої на добродійність в інтерсуб'єктивному світі, буде сприяти формуванню альтруїзму як соціально-ціннісної якості особистості.

Література

1. Кейсельман В.Р. Альтруизм: так называемое добро / В.Р. Кейсельман. – Сімферополь : “Таврія”, 2010. – 348 с.
2. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – С-Пб. : Питер, 1998. – 688 с.
3. Моисеева А.А. Альтруистическая направленность личности и ее формирование в семье: автореф. дис... на соискание науч. степени канд. псих. наук: 19.00.05 / А.А. Моисеева. – С-Пб, 2007. – 15 с.

Г. Г. Маруніна

м. Київ

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. У статті розкрито критерії, показники, рівні культури гідності старших дошкільників.

Ключові слова: гідність, рівні сформованості, старші дошкільники.

Розроблення проблеми морального виховання людини зумовлює необхідність виховання громадянина суспільства з розвинутим почуттям власної гідності. Державна політика в галузі дошкільної освіти, що визначається Конституцією, Законом України “Про освіту”, Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття), Законом України “Про дошкільну освіту”, Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, спрямовує фахівців у галузі вікової та педагогічної психології на пошук оптимальних шляхів особистісного розвитку дошкільників, розкриття механізмів формування їхньої життєвої компетентності як здатності в міру своїх вікових можливостей самостійно та свідомо виробляти позитивне ставлення до світу і самого себе.

Теоретичний аналіз наукових джерел показав, що проблема формування основ культури гідності дошкільників знаходить відображення як у теоретичних джерелах давніх часів, так і в працях сучасних філософів, психологів, педагогів. Так, зокрема, різні аспекти означеної проблеми відображено у наукових працях І. Беха, О. Кононко, Н. Дятленко, В. Котирло, М. Лісіної, А. Сілвестру та ін. У вітчизняній педагогіці проблема виховання гідності у дітей висвітлювалась у